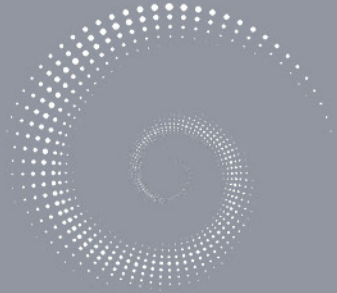

ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Ερμηνεία κατ' άρθρο

Άρθρο 70

ΝΕΣΤΟΡΑΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ηλεκτρονική έκδοση

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΣΠ. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ, Ξ. ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ, Γ. ΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Δεκέμβριος 2023

ΣΥΝΤΑΓΜΑ
WATCH.GR

Άρθρο 70

1. Η Βουλή ασκεί το νομοθετικό της έργο σε Ολομέλεια.

****2.** Ο Κανονισμός της Βουλής προβλέπει ότι το νομοθετικό έργο που καθορίζεται από αυτόν μπορεί να ασκείται και από τις διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές που συγκροτούνται και λειτουργούν κατά τη διάρκεια της συνόδου, όπως ορίζει ο Κανονισμός και με τους περιορισμούς του άρθρου 72.

****3.** Με τον Κανονισμό της Βουλής ορίζεται επίσης η κατανομή της αρμοδιότητας μεταξύ των διαρκών κοινοβουλευτικών επιτροπών κατά Υπουργεία.

****4.** Αν δεν ορίζεται διαφορετικά, οι διατάξεις του Συντάγματος που αφορούν τη Βουλή ισχύουν για τη λειτουργία της σε Ολομέλεια και σε Τμήμα κατά το άρθρο 71, καθώς και για τη λειτουργία των κοινοβουλευτικών επιτροπών.

****5.** Για να λάβουν απόφαση το κατά το άρθρο 71 Τμήμα και οι διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές, όταν ασκούν νομοθετικό έργο κατά την παράγραφο 2 του παρόντος άρθρου, απαιτείται πλειοψηφία που δεν μπορεί να είναι μικρότερη από τα δύο πέμπτα του αριθμού των μελών τους.

****6.** Ο κοινοβουλευτικός έλεγχος ασκείται από τη Βουλή σε Ολομέλεια, όπως ορίζει ο Κανονισμός. Ο Κανονισμός μπορεί να προβλέπει την άσκηση κοινοβουλευτικού ελέγχου και από το κατά το άρθρο 71 Τμήμα, καθώς και από τις διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές που συγκροτούνται και λειτουργούν κατά τη διάρκεια της συνόδου.

****7.** Ο Κανονισμός ορίζει τον τρόπο με τον οποίο μετέχουν στις ψηφοφορίες Βουλευτές που βρίσκονται σε αποστολή της Βουλής ή της Κυβέρνησης στο εξωτερικό.

****8.** Ο Κανονισμός της Βουλής προβλέπει τον τρόπο με τον οποίο η Βουλή ενημερώνεται από την Κυβέρνηση για τα ζητήματα που αποτελούν αντικείμενο κανονιστικής ρύθμισης στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συζητεί γι' αυτά.

ΝΕΣΤΟΡΑΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

ΕΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βενιζέλος Ευ., *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, 2021· Ο ίδιος, *Το αναθεωρητικό κεκτημένο*, 2002· Ο ίδιος, *Η αναθεώρηση του 2001 είκοσι χρόνια και δύο αναθεωρήσεις (2008, 2019) μετά - Μια εισαγωγή στη συζήτηση*, ΕφΔΔ 2021· Βολουδάκης Β., *Οι Κανονισμοί των ελληνικών πολιτικών αντιπροσωπευτικών σωμάτων (1821-1991)*, Τόμος Α΄, *Θεωρητικό Θεμέλιο*, 2009· Δαγτόγλου Π., *Γενικό Διοικητικό Δίκαιο*, 2015· Κασσιμάτης Γ., *Οι Βάσεις του Πολιτεύματος και οι θεμελιώδεις αρχές του Συντάγματος*, 2022· Καλλίας Κ., *Κοινοβουλευτικά Χρονικά, Η διαίρεση της Βουλής σε δύο νομοθετικά τμήματα*, ΕΔΔ 1978· Καλυβιώτου Μ., *Κοινοβουλευτικός Έλεγχος – Συνταγματικό πλαίσιο και όρια*, 2017· Κουτσομπίνας Σ., «Η λειτουργία της Βουλής μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος και την τροποποίηση του Κανονισμού της Βουλής», σε: Ξ. Κοντιάδης (επιμ.), *Πέντε χρόνια μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001. Αποτίμηση και προτάσεις για μία νέα συνταγματική μεταρρύθμιση*, 2006· Μανιτάκης Α., *Συνταγματική οργάνωση του Κράτους*, 2009· Μαυριάς Κ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, 2021· Μηνιάδης Σ., *Ο επίκαιρος κοινοβουλευτικός έλεγχος*, 1990· Ο ίδιος, «Ο θεσμικός ρόλος των κοινοβουλευτικών επιτροπών μετά τη συνταγματική αναθεώρηση και την τροποποίηση του ΚτΒ το 2001», σε: *Τιμή Γεωργίου Κασσιμάτη*, 2011· Παντελής Αντ., *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, 2020· Παπασπύρου Ν., *Νέες όψεις του κοινοβουλευτικού ελέγχου: Με αφορμή τις νέες ρυθμίσεις για τον κοινοβουλευτικό έλεγχο δημοσίων συμβάσεων και τη σύσταση κοινοβουλευτικής Επιτροπής εξοπλιστικών προγραμμάτων*, ΕφημΔΔ 4/2010· Σπυρόπουλος Φ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, 2020.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Τεκμήριο νομοθετικής αρμοδιότητας της Ολομέλειας της Βουλής	5
II. Ανάθεση νομοθετικού έργου στις κοινοβουλευτικές επιτροπές	5
1. Ιστορικά στοιχεία	5
2. Αναθεώρηση 2001	6
3. «Μεγάλη και μικρή» νομοθετική διαδικασία	7
4. Ειδικά ζητήματα	8
5. Εφαρμογή και αξιολόγηση	10
III. Κοινοβουλευτικός Έλεγχος	11
1. Ιστορική εξέλιξη και συνταγματική θεμελίωση	11
2. Φορέας άσκησης, αντικείμενο και όρια ελέγχου	13
3. Μέσα κοινοβουλευτικού ελέγχου	15
4. Αξιολόγηση	18
IV. Εξ αποστάσεως συμμετοχή σε ψηφοφορίες της Βουλής	19
V. Ενημέρωση της Βουλής επί κανονιστικών ρυθμίσεων στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης	19

Το άρθρο 70 του Συντάγματος αναθεωρήθηκε το 2001 στο σύνολό του, πλην της 1
 πρώτης παραγράφου, σε μία προσπάθεια εξορθολογισμού των κοινοβουλευτικών
 διαδικασιών. Κύρια σημεία αποτέλεσαν η ανάθεση νομοθετικής αρμοδιότητας στις
 κοινοβουλευτικές επιτροπές και η αναβάθμιση του κοινοβουλευτικού ελέγχου, με
 διεύρυνση της δυνατότητας άσκησής του τόσο από το Τμήμα διακοπής των εργασιών
 της Βουλής όσο και από τις κοινοβουλευτικές επιτροπές.

I. ΤΕΚΜΗΡΙΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗΣ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Η παράγραφος 1, η οποία είναι και η μόνη που παραμένει ως έχει από το 1975, ορίζει 2
 ότι «[η] Βουλή ασκεί το νομοθετικό της έργο σε Ολομέλεια». Η ρύθμιση θέτει τον βασικό
 κανόνα άσκησης του νομοθετικού έργου, και οριοθετεί τη μετάθεση νομοθετικών
 αρμοδιοτήτων σε άλλους, πλην της Ολομέλειας, σχηματισμούς της Βουλής. Πράγματι,
 για πρώτη φορά, ο συντακτικός νομοθέτης του 1975 αναθέτει νομοθετική αρμοδιότητα,
 αφενός, σε τμήμα της Βουλής που λειτουργεί στο διάστημα της διακοπής των εργασιών
 της (άρθρο 71 Σ.), αφετέρου, σε νομοθετικά τμήματά της που λειτουργούν εντός συνό-
 δου παράλληλα με την Ολομέλεια (άρθρο 70 παρ. 2 Σ. ως ίσχυε έως την αναθεώρηση
 του 2001)¹. Ο κανόνας της παραγράφου 1 διασφαλίζει ότι ο όποιος καταμερισμός της 3
 νομοθετικής εργασίας μεταξύ των σχηματισμών της Βουλής δεν μπορεί να ανατρέψει
 τον κυρίαρχο ρόλο της Ολομέλειας, ως του κατ' εξοχήν αντιπροσωπευτικού οργάνου².
 Υπ' αυτή την έννοια, το τεκμήριο της νομοθετικής αρμοδιότητας της Ολομέλειας, όπως
 ορίζεται στην παράγραφο 1 του άρθρου 70, αποτελεί εσωτερικό κανόνα κατανομής
 αρμοδιοτήτων εντός του νομοθετικού οργάνου της Βουλής. Διακρίνεται, επομένως,
 από το γενικό τεκμήριο αρμοδιότητας της Βουλής έναντι της εκτελεστικής εξουσίας ή
 του Λαού έναντι του Αρχηγού του Κράτους.

II. ΑΝΑΘΕΣΗ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ

1. Ιστορικά στοιχεία

Η ανάθεση νομοθετικής αρμοδιότητας σε άλλους, πλην της Ολομέλειας, σχημα- 4

¹ Βλ. κατωτέρω II.1.

² Κατά τον Γ. Κασιμάτη, *Οι βάσεις του Πολιτεύματος και οι θεμελιώδεις αρχές του Συντάγματος*, 2022, σελ. 322-323, η αποφασιστική νομοθετική αρμοδιότητα σε τμήματα ή και σε επιτροπές της Βουλής «δεν έρχεται σε αντίθεση με την αντιπροσωπευτική αρχή εφόσον: τα βασικότερα αντικείμενα ανήκουν στη νομοθετική εξουσία της ολομέλειας και για τα λοιπά τον τελικό λόγο έχει η ολομέλεια».

τισμούς της Βουλής εντάσσεται στη γενικότερη συζήτηση περί της αποτελεσματικής άσκησης της νομοθετικής λειτουργίας. Ο σχετικός προβληματισμός για τον εξορθολογισμό και την επιτάχυνση της νομοθετικής διαδικασίας διατρέχει την κοινοβουλευτική μας ιστορία ήδη από τις αρχές του 19ου αιώνα, και έγκειται στην αδυναμία της παραδοσιακής αντίληψης περί κοινοβουλίου να ανταποκριθεί στις ανάγκες του παρεμβατικού-κοινωνικού κράτους και της σύγχρονης πλουραλιστικής κοινωνίας των πολλαπλών και αντιτιθέμενων συμφερόντων που διεκδικούν νομική ρύθμιση³.

- 5 Σε αυτό το πλαίσιο, το Σύνταγμα του 1975 εισήγαγε, μεταξύ άλλων, τη δυνατότητα άσκησης νομοθετικού έργου από τμήματα της Βουλής, όχι περισσότερα από δύο, τα οποία θα λειτουργούσαν εντός συνόδου, παράλληλα με την Ολομέλεια (άρθρο 70 παρ. 2-5 Σ. ως ίσχυε πριν την αναθεώρηση του 2001)⁴. Στην πράξη, τα εν λόγω νομοθετικά τμήματα δεν λειτούργησαν, παρά ελάχιστα, και καταργήθηκαν το 2001.

2. Αναθεώρηση 2001

- 6 Με την αναθεώρηση του 2001 καταργήθηκαν τα νομοθετικά τμήματα της Βουλής, και στη θέση τους θεσπίσθηκε η δυνατότητα άσκησης νομοθετικού έργου από τις διαρκείς⁵ κοινοβουλευτικές επιτροπές που συγκροτούνται και λειτουργούν κατά τη διάρκεια της συνόδου, υπό την επιφύλαξη των νομοθετημάτων για τα οποία αποκλειστικά αρμόδια είναι η Ολομέλεια, σύμφωνα με το άρθρο 72 παρ. 1 Σ.
- 7 Στόχος ήταν η εκλογίκευση της νομοθετικής διαδικασίας, η αποσυμφόρνηση της Ολομέλειας και η αναβάθμιση του ρόλου των κοινοβουλευτικών επιτροπών, μέσω μίας λειτουργικότερης κατανομής της ύλης, *«έτσι ώστε η Ολομέλεια να ασχολείται κυρίως με πολιτικά ζητήματα ή με ζητήματα μείζονος ενδιαφέροντος, ενώ η νομοτεχνική επεξεργασία των επιμέρους ρυθμίσεων να γίνεται κυρίως στο επίπεδο των επιτροπών»*, οι οποίες

³ Βλ. και ερμηνεία επί του άρθρου 76 του Συντάγματος.

⁴ Βλ. Κ. Καλλία, *Κοινοβουλευτικά Χρονικά, Η διαίρεση της Βουλής σε δύο νομοθετικά τμήματα*, ΕΔΔ 1978, σελ. 357-360.

⁵ Ο όρος «*διαρκείς*» κοινοβουλευτικές επιτροπές εισάγεται στο Σύνταγμα του 1975, το πρώτον, με την αναθεώρηση του 2001. Πριν το 2001 ο συντακτικός νομοθέτης χρησιμοποιούσε τον όρο «*κοινοβουλευτικές επιτροπές*» (άρθρα 68 παρ. 1, 74 παρ. 2 ως ίσχυαν πριν την αναθεώρηση του 2001, και 66 παρ. 3 ως ισχύει και σήμερα). Βεβαίως, ο όρος «*διαρκείς επιτροπές*» απαντά ήδη στον Κανονισμό της Βουλής από το 1987 (άρθρο 31 ΚτΒ), και στο Πολιτικό Σύνταγμα του 1827 (άρθρο 68).

αποτελούν και το «*πρόσφορο forum για την προπαρασκευαστική φάση του νομοθετικού έργου*» και αναδεικνύουν τον ρόλο κάθε βουλευτή ατομικά⁶.

Κατά τις συζητήσεις επί των αναθεωρητέων διατάξεων διατυπώθηκαν επιφυλάξεις της αντιπολίτευσης, όπως ότι υπάρχει κίνδυνος η Ολομέλεια να μετατραπεί σε δευτεροβάθμιο νομοθετικό όργανο ή σε μηχανισμό διεκπεραίωσης κυβερνητικών αποφάσεων, ότι υποβαθμίζεται ο πολιτικός ρόλος του βουλευτή αντιπροσώπου του έθνους και αναδεικνύεται ο ρόλος του βουλευτή-τεχνοκράτη κ.λπ.⁷. Παρά ταύτα οι σχετικές διατάξεις ψηφίσθηκαν με ευρεία πλειοψηφία⁸.

3. «Μεγάλη και μικρή»⁹ νομοθετική διαδικασία

Η λεγόμενη «μικρή» νομοθετική διαδικασία μπορεί να εφαρμοστεί σε όλα τα νομοσχέδια και προτάσεις νόμου που δεν αφορούν ζητήματα αποκλειστικής αρμοδιότητας της Ολομέλειας. Τα νομοσχέδια και οι προτάσεις νόμου συζητούνται και τίθενται σε ψηφοφορία στην αρμόδια διαρκή επιτροπή και, στη συνέχεια, εισάγονται στην Ολομέλεια, η οποία έχει και τον τελευταίο λόγο, όπου συζητούνται και ψηφίζονται σε μία μόνη συνεδρίαση, ενιαία επί της αρχής, επί των άρθρων και στο σύνολο (άρθρο 72 παρ. 4 Σ.).

Η πρώτη βασική διαφορά σε σχέση με τη «μεγάλη» (κανονική) νομοθετική διαδικασία είναι ότι η αρμόδια διαρκής επιτροπή *ψηφίζει* και, άρα, *αποφαιίνεται* επί του νομοσχεδίου. Βέβαια, και στη «μεγάλη» διαδικασία διεξάγεται ψηφοφορία στην επιτροπή μετά το τέλος της συζήτησης¹⁰, πλην όμως, δεν πρόκειται περί «απόφασης», άλλα

⁶ Ευ. Βενιζέλος, *Το αναθεωρητικό κεκτημένο*, 2002, σελ. 311-313. Βλ. και Έκθεση της Επιτροπής Αναθεώρησης του Συντάγματος προς τη Ζ' Αναθεωρητική Βουλή των Ελλήνων, Εισήγηση του γενικού εισηγητή της πλειοψηφίας, σε Πρακτικά Βουλής (Ολομέλεια), Συνεδρίαση Αθ' της 24.10.2000, σελ. 1402-1403, όπου η Ολομέλεια αναφέρεται ως «*βασικό πολιτικό όργανο, ως forum, επί του οποίου διεξάγεται ο ουσιώδης πολιτικός διάλογος*».

⁷ Βλ. παράθεση του σχετικού κοινοβουλευτικού διαλόγου και των επιφυλάξεων της αντιπολίτευσης από Σ. Μηναιΐδη, «Ο θεσμικός ρόλος των κοινοβουλευτικών επιτροπών μετά τη συνταγματική αναθεώρηση και την τροποποίηση του ΚτΒ το 2001», σε: *Τιμή Γεωργίου Κασσιμάτη*, 2011, σελ. 405 επ.

⁸ Επί του άρθρου 70 παρ. 2-8 Σ.: ΝΑΙ 246, ΟΧΙ 32, ΠΑΡΩΝ 2, και επί του άρθρου 72 παρ. 2-4 Σ.: ΝΑΙ 237, ΟΧΙ 38, ΠΑΡΩΝ 5 (βλ. Πρακτικά Βουλής (Ολομέλεια), Συνεδρίαση ΠΝΕ' της 6^{ης} 04.2001, σελ. 6756-6761).

⁹ Ευ. Βενιζέλος, *Το αναθεωρητικό κεκτημένο*, ό.π., σελ. 314-318.

¹⁰ Η βασική αρμοδιότητα που το Σύνταγμα αναθέτει στις «*κοινοβουλευτικές επιτροπές*» είναι η εξέταση και επεξεργασία νομοσχεδίων και προτάσεων νόμων (άρθρο 68 παρ. 1 Σ.). Μετά την εξέταση και επεξεργασία διεξάγεται ψηφοφορία, το αποτέλεσμα της οποίας αποτελεί την πρόταση της επιτροπής (βλ. και ερμηνεία επί του άρθρου 68 του Συντάγματος).

περί απλής «γνωμοδότησης» της επιτροπής προς την Ολομέλεια, εξ ου και η διάκριση μεταξύ «νομοθετούσας» και «γνωμοδοτούσας» επιτροπής¹¹.

- 11 Η δεύτερη βασική διαφορά αφορά τη διαδικασία στην Ολομέλεια. Ο κανόνας είναι η συζήτηση και ψήφιση των νομοσχεδίων σε τρία στάδια, ανεξαρτήτως αριθμού συνεδριάσεων, κατ' αρχήν, κατ' άρθρο και στο σύνολο (συνήθης νομοθετική διαδικασία). Η «μικρή» νομοθετική διαδικασία εισάγει εξαίρεση από το σύστημα των τριών σταδίων, καθώς τα νομοσχέδια που έχουν ψηφισθεί από την αρμόδια διαρκή επιτροπή σύμφωνα με το άρθρο 70 παρ. 2 Σ. συζητούνται και ψηφίζονται στην Ολομέλεια σε ένα στάδιο, ενιαία επί της αρχής, επί των άρθρων και στο σύνολο (άρθρο 72 παρ. 4 Σ.), και, κατά τούτο, η ενιαία συζήτηση συνιστά περιορισμένη συζήτηση.
- 12 Περαιτέρω, το Σύνταγμα εξουσιοδοτεί τον κοινοβουλευτικό νομοθέτη ως προς την κατανομή της αρμοδιότητας μεταξύ των διαρκών επιτροπών κατά Υπουργεία (άρθρο 70 παρ. 3 Σ.). Κατά τον Κανονισμό, οργανώνονται έξι διαρκείς επιτροπές: α) επιτροπή μορφωτικών υποθέσεων, β) επιτροπή εθνικής άμυνας και εξωτερικών υποθέσεων, γ) επιτροπή οικονομικών υποθέσεων, δ) επιτροπή κοινωνικών υποθέσεων, ε) επιτροπή δημόσιας διοίκησης, δημόσιας τάξης και δικαιοσύνης, και στ) επιτροπή παραγωγής και εμπορίου. Κάθε διαρκής επιτροπή εξετάζει, επεξεργάζεται και ψηφίζει νομοσχέδια αρμοδιότητας συγκεκριμένων υπουργείων (άρθρα 31 παρ. 1 και 32 παρ. 1 ΚτΒ)¹².

4. Ειδικά ζητήματα

- 13 Σύμφωνα με τη γενική ρήτρα του άρθρου 70 παρ. 4 Σ. «[α]ν δεν ορίζεται διαφορετικά, οι διατάξεις του Συντάγματος που αφορούν τη Βουλή ισχύουν για τη λειτουργία της σε Ολομέλεια και σε Τμήμα κατά το άρθρο 71, καθώς και για τη λειτουργία των κοινοβουλευτικών επιτροπών»¹³. Εφόσον, δηλαδή, δεν υπάρχει ειδική ρύθμιση, εφαρμόζονται οι γενικοί κανόνες του Συντάγματος και του Κανονισμού, οι οποίοι αφορούν, μεταξύ

¹¹ Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 2021, σελ. 589 επ. Βλ. και άρθρο 91 παρ. 6 ΚτΒ, ως προς την έκθεση που υποβάλλει στην Ολομέλεια η αρμόδια διαρκής επιτροπή, η οποία περιέχει, μεταξύ άλλων, «[...] την πρόταση της επιτροπής για την αποδοχή ή την απόρριψη του σχεδίου ή της πρότασης νόμου ή την απόφασή της στις περιπτώσεις εφαρμογής του άρθρου 70 παρ. 2 του Συντάγματος».

¹² Η κατανομή της αρμοδιότητας των επιτροπών κατά Υπουργεία υφίστατο, ήδη, τόσο στον Κανονισμό του 1975 (άρθρο 23) όσο και του 1987 (άρθρο 32). Βλ. και Σύνταγμα της Επιδάουρου (1822): «λς΄. Το Βουλευτικόν Σώμα διορίζει εξ εαυτού επιτροπάς ισαριθμους με τα οκτώ υπουργήματα».

¹³ Γίνεται δεκτό ότι η σχετική ρύθμιση αφορά τη λειτουργία των κοινοβουλευτικών επιτροπών εν γένει, και όχι μόνο τη λειτουργία τους όταν ασκούν νομοθετικό έργο (βλ. και άρθρο 21 παρ. 1 ΚτΒ).

άλλων, στο απεριόριστο δικαίωμα της γνώμης και ψήφου των βουλευτών, στις υποχρεώσεις τους, στη δημοσιότητα των συνεδριάσεων κ.λπ.

Ειδική διαδικασία ορίζεται, κατ' αρχάς, για την επίλυση «οποιασδήποτε» αμφισβήτησης ως προς την αρμοδιότητα επιτροπής που επιλαμβάνεται της ψήφισης νομοσχεδίου (άρθρο 72 παρ. 3 Σ.). Η επιτροπή μπορεί, με απόφασή της που λαμβάνεται με την απόλυτη πλειοψηφία των μελών της, να παραπέμψει στην Ολομέλεια τα σχετικά ζητήματα. Η Ολομέλεια αποφαινεται οριστικά και η απόφασή της δεσμεύει την επιτροπή. Η ρύθμιση αφορά, πρωτίστως, αμφισβητήσεις ως προς την αρνητικά οριοθετημένη νομοθετική αρμοδιότητα των επιτροπών και την τήρηση του κανόνα του άρθρου 72 παρ. 1 Σ., αν δηλαδή ένα νομοσχέδιο μπορεί να ψηφισθεί από την επιτροπή ή εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ολομέλειας.

Περαιτέρω, ειδική ρύθμιση προβλέπεται ως προς την απαιτούμενη πλειοψηφία για τη λήψη απόφασης και την ψήφιση νομοσχεδίου από τις αρμόδιες διαρκείς επιτροπές. Συγκεκριμένα, απαιτείται πλειοψηφία τουλάχιστον δύο πέμπτων (2/5) του αριθμού των μελών τους (άρθρο 70 παρ. 5 Σ.), εισάγοντας διαφοροποίηση από τον βασικό κανόνα του Συντάγματος που απαιτεί πλειοψηφία τουλάχιστον ενός τετάρτου (1/4) του όλου αριθμού των βουλευτών (άρθρο 67 Σ.)¹⁴. Η συνταγματική κατοχύρωση της αυξημένης (ελάχιστης) πλειοψηφίας αμβλύνει, ως έναν βαθμό, το έλλειμμα αντιπροσωπευτικότητας που οφείλεται στην ολιγομελή σύνθεσή τους. Λειτουργεί ως θεσμικό αντιστάθμισμα, ώστε να μην ψηφίζονται νομοσχέδια με ελάχιστους βουλευτές¹⁵.

Σε συναφή κατεύθυνση, το άρθρο 74 παρ. 5 Σ. ορίζει ότι βουλευτές που δεν μετέχουν στην αρμόδια επιτροπή έχουν δικαίωμα να λάβουν τον λόγο επί της αρχής και να υποστηρίξουν προτάσεις νόμων, τροπολογίες ή προσθήκες που έχουν υποβάλει¹⁶. Στόχος είναι να μην αποξενώνονται πλήρως οι βουλευτές από πεδία νομοθετικής ύλης, δοθέντος ότι κάθε βουλευτής είναι μέλος μόνο μίας ή δύο, εκ των έξι, διαρκών επιτροπών.

Ειδικές ρυθμίσεις προβλέπονται και στον Κανονισμό της Βουλής, όπως εκείνες των άρθρων 82 παρ. 2 και 108 παρ. 7 ΚτΒ, σύμφωνα με τις οποίες στις συνεδριάσεις των

¹⁴ Διαφοροποίηση εισάγεται και από τον κανόνα του άρθρου 39 παρ. 3-5 ΚτΒ, ως προς τον τρόπο λήψης απόφασης από τις επιτροπές, που ορίζει το ελάχιστο ποσοστό στο ένα τρίτο (1/3) των μελών τους.

¹⁵ Οι διαρκείς επιτροπές αριθμούν από 38 έως 50 βουλευτές (άρθρο 31 παρ. 4 ΚτΒ).

¹⁶ Βλ. επίσης άρθρο 58 παρ. 2-4 ΚτΒ, όπου προβλέπεται η δυνατότητα των μελών της Κυβέρνησης, των προέδρων των κοινοβουλευτικών ομάδων και των βουλευτών, που δεν είναι μέλη συγκεκριμένης επιτροπής, να «μετέχουν» και να «παρίστανται», αντίστοιχα, στις συνεδριάσεις της.

επιτροπών, όταν εκείνες ασκούν νομοθετικό έργο, εφαρμόζονται αναλόγως ρυθμίσεις που αφορούν, μεταξύ άλλων, την εγγραφή στην ημερήσια διάταξη της Βουλής, το κλείσιμο της συζήτησης, την οργάνωση των συζητήσεων, την ψήφιση στο σύνολο κ.λπ. Επίσης, την επιτροπή συγκαλεί, εν προκειμένω, όχι ο Πρόεδρος της, αλλά ο Πρόεδρος της Βουλής (άρθρο 89 παρ. 7 ΚτΒ).

- 18 Τίθεται το ερώτημα αν μπορεί να εισαχθεί στην Ολομέλεια νομοσχέδιο ή επιμέρους διατάξεις του που καταψηφίσθηκαν στην αρμόδια διαρκή επιτροπή, δεδομένης της διατύπωσης της παραγράφου 4 του άρθρου 72 *«νομοσχέδιο ή πρόταση νόμου που συζητήθηκε και ψηφίσθηκε στην αρμόδια διαρκή κοινοβουλευτική επιτροπή εισάγεται στην Ολομέλεια (...).»*¹⁷. Συναφές είναι το ζήτημα αν κατά την ενιαία συζήτηση στην Ολομέλεια μπορούν να κατατεθούν προσθήκες και τροπολογίες, δεδομένης και της εξαίρεσης από τον κανόνα της μεσολάβησης τουλάχιστον είκοσι τεσσάρων (24) ωρών μεταξύ της διανομής και της ψήφισης του «συναρμολογημένου» νομοσχεδίου στο σύνολο (άρθρο 76 παρ. 3)¹⁸. Επί αμφοτέρων των ζητημάτων, αν δεχθούμε ότι η Ολομέλεια μπορεί να παρακάμπτει την απόφαση της επιτροπής, οδηγούμαστε σε αναίρεση της λογικής της νέας νομοθετικής διαδικασίας, καθώς ο ρόλος των επιτροπών θα καθίστατο, κατ' ουσία και κατ' αποτέλεσμα, γνωμοδοτικός, όπως και στην κανονική διαδικασία.
- 19 Τέλος, όπως προκύπτει τόσο εκ της ερμηνείας των αναθεωρηθεισών διατάξεων όσο και εκ της διατύπωσης της παραγράφου 2 του άρθρου 70 του Συντάγματος, η «μικρή» νομοθετική διαδικασία εφαρμόζεται μόνο από τις διαρκείς επιτροπές που *«συγκροτούνται και λειτουργούν κατά τη διάρκεια της συνόδου»*, και όχι από τις διαρκείς επιτροπές του Τμήματος διακοπής των εργασιών της Βουλής.

5. Εφαρμογή και αξιολόγηση

- 20 Δεδομένου του όγκου του νομοθετικού έργου το οποίο καλείται το κοινοβούλιο να φέρει εις πέρας, υπάρχει ανάγκη ορθολογικής οργάνωσης της άσκησης της νομοθετι-

¹⁷ Κατά τον Σ. Κουτσουμπίνα, «Η λειτουργία της Βουλής μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος και την τροποποίηση του Κανονισμού της Βουλής», σε: Ξ. Κοντιάδης (επιμ.), *Πέντε χρόνια μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001*, 2006, σελ. 706, η προσήλωση στη γραμματική ερμηνεία *«θα είχε ως αποτέλεσμα να αναγνωρισθεί στις επιτροπές αποφασιστική –έστω και αρνητική– αρμοδιότητα έναντι της Ολομέλειας της Βουλής, κάτι που δεν συνάδει με το άρθρο 70 παρ. 1 Συντ.»*.

¹⁸ Βλ. Κ. Μαυριά, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 592, όπου και ανάπτυξη του προβληματισμού με αναφορά σε σχετική γνωμοδότηση του Επιστημονικού Συμβουλίου της Βουλής, στην οποία αναπτύχθηκαν και οι δύο ερμηνευτικές εκδοχές.

κής αρμοδιότητας. Η νομοτεχνική επεξεργασία του πλήθους των διατάξεων που κατατίθενται κάθε εβδομάδα στη Βουλή προϋποθέτει, κατ' ελάχιστον, χρόνο, διαβούλευση, τεχνικές γνώσεις, ακρόαση εξωκοινοβουλευτικών φορέων, συνθήκες που ευνοούν τη σύνθεση των απόψεων κ.λπ. Παρίσταται, συνεπώς, αναγκαίος ο καταμερισμός του νομοθετικού έργου και η διαδικαστική οργάνωσή του κατά τρόπο, ώστε στην Ολομέλεια να λαμβάνονται οι κρίσιμες πολιτικές αποφάσεις επί των ουσιαστών ζητημάτων που αναδεικνύονται στις επιτροπές της Βουλής¹⁹.

Επί της αρχής, λοιπόν, μπορούμε να πούμε ότι η αναθεώρηση του 2001 στόχευσε 21 σωστά στην αποσυμφόρηση της Ολομέλειας και στην ενίσχυση των νομοθετικών αρμοδιοτήτων των επιτροπών. Εκ του αποτελέσματος, όμως, η εισαγωγή της «μικρής» νομοθετικής διαδικασίας ή της διαδικασίας της «νομοθετούσας» επιτροπής, δεν απέδωσε τα αναμενόμενα, δεδομένου ότι δεν εφαρμόζεται στην πράξη²⁰. Οι διαρκείς επιτροπές αρκούνται στη βασική τους αρμοδιότητα, που είχαν και πριν το 2001, δηλαδή να εξετάζουν και να επεξεργάζονται τα νομοσχέδια, και να προτείνουν («γνωμοδοτούν»), κατόπιν ψηφοφορίας, στην Ολομέλεια την αποδοχή ή την απόρριψη τους. Όμως, παρότι η προσφυγή στη διαδικασία των άρθρων 70 παρ. 2 και 72 παρ. 4 Σ. έχει από καιρού εγκαταλειφθεί, η διαδικασία της ενιαίας συζήτησης στην Ολομέλεια πέρασε στη γενική διαδικασία, και εφαρμόζεται, ανελλιπώς, τα τελευταία χρόνια, κατά παράβαση του κανόνα των τριών σταδίων του άρθρου 76 παρ. 1 Σ.

III. ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

1. Ιστορική εξέλιξη και συνταγματική θεμελίωση

Ο θεσμός του κοινοβουλευτικού ελέγχου παρακολουθεί την κοινοβουλευτική ευθύνη 22 των υπουργών και την αρχή της λογοδοσίας ενώπιον του Κοινοβουλίου. Τις ενσωματώνει, και συμβάλλει, ως διαδικασία, στην ενεργοποίηση και στη λειτουργία τους. Κορυφώνεται διά της εξάρτησης της Κυβέρνησης από την εμπιστοσύνη της Βουλής, ως δυνατότητα αμφισβήτησης ή και άρσης της εμπιστοσύνης μετά από πρόταση δυσπι-

¹⁹ Βλ. και ερμηνεία επί του άρθρου 76 Σ.

²⁰ Εφαρμόστηκε για μικρό σχετικά διάστημα κατά τις Βουλευτικές Περιόδους Ι' και ΙΒ', βλ. Κ. Μαυριά, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 590 (υπ. 903). Βλ. και Ευ. Βενιζέλο, *Η αναθεώρηση του 2001 είκοσι χρόνια και δύο αναθεωρήσεις (2008, 2019) μετά-Μια εισαγωγή στη συζήτηση*, ΕφΔΔ 2021, σελ. 711-712, κατά τον οποίο πρόκειται για «αναξιοποίητες διατάξεις σε κατάσταση "ύπνωσης"».

σίας. Αποτελεί, ως εκ τούτου, εγγενές στοιχείο του κοινοβουλευτικού συστήματος και της κοινοβουλευτικής αρχής²¹.

- 23 Παράλληλα, αναφέρεται στις σχέσεις μεταξύ των κρατικών οργάνων της Βουλής και της Κυβέρνησης. Ως έλεγχος της νομοθετικής επί της εκτελεστικής εξουσίας, εντάσσεται στο σύστημα αμοιβαίων ελέγχων και εξισορροπήσεων που διέπει την αρχή της διάκρισης των λειτουργιών, και συμβάλλει στον εξορθολογισμό της εξουσίας. Μέσω της αναζήτησης θεσμικών ισορροπιών, νοηματοδοτείται εκ νέου από την αρχή της διάκρισης των εξουσιών, παρακολουθώντας τη μετατόπιση του κέντρου βάρους της αρχής από το δίπολο Βουλή-Κυβέρνηση στο δίπολο Κυβέρνηση/κοινοβουλευτική πλειοψηφία-αντιπολίτευση.
- 24 Η σταδιακή κατοχύρωση του θεσμού στη χώρα μας ανάγεται στον 19^ο αιώνα. Ήδη στο Σύνταγμα του 1844 τυποποιείται η υποχρέωση των υπουργών να παρίστανται στις εργασίες της Βουλής και της Γερουσίας, που «*δύνανται ν' απαιτήσωσι την παρουσίαν των υπουργών*» (άρθρο 81), όπως και η υποχρέωσή τους «*να δίδωσι διασαφήσεις, οσάκις ζητηθώσιν*» ως προς τις αναφορές που τους αποστέλλονται από βουλευτές και γερο-σιαστές (άρθρο 50 παρ. 2). Υπό το καθεστώς του Συντάγματος του 1864, με τον λόγο του θρόνου το 1875 από τον Χαρίλαο Τρικούπη, εξαγγέλλεται η αρχή της δεδηλωμένης και αναγνωρίζεται η εξάρτηση της Κυβέρνησης από την εμπιστοσύνη της Βουλής. Επίσης, διαπλάθονται στην κοινοβουλευτική πρακτική μέσα κοινοβουλευτικού ελέγχου, όπως οι ερωτήσεις, οι συστάσεις και οι επερωτήσεις, που τυποποιούνται μεταγενέστερα στον Κανονισμό. Το 1909, με την τροποποίηση του άρθρου 22 του Κανονισμού της Βουλής του 1865, ορίζεται ότι «*[α]ι συνεδριάσεις της Βουλής διαιρούνται εις συνεδριάς κοινοβουλευτικού ελέγχου και συνεδριάς νομοθετικής εργασίας*»²².
- 25 Ο όρος «κοινοβουλευτικός έλεγχος» εμφανίζεται σε συνταγματικό κείμενο για πρώτη φορά στο Σύνταγμα του 1975 (άρθρο 70 παρ. 6 Σ.). Η αρχική διατύπωση της παραγράφου 6, πριν την αναθεώρηση του 2001, είχε ως εξής: «*Ο κοινοβουλευτικός έλεγχος ασκείται από τη Βουλή σε Ολομέλεια, δύο τουλάχιστον φορές την εβδομάδα, όπως ορίζει ο Κανονισμός της Βουλής*». Όπως προκύπτει από τις συζητήσεις στην Ε΄

²¹ Βλ. Μ. Καλυβιώτου, *Κοινοβουλευτικός Έλεγχος – Συνταγματικό πλαίσιο και όρια*, 2017, σελ. 39-74, όπου και αναζήτηση του συνταγματικού θεμελίου του κοινοβουλευτικού ελέγχου στις θεμελιώδεις αρχές του Συντάγματος.

²² Βλ. Β. Βολουδάκη, *Οι Κανονισμοί των ελληνικών πολιτικών αντιπροσωπευτικών σωμάτων (1821-1991)*, Τόμ. Α΄, 2009, σελ. 433-450. Βλ. επίσης Α. Μανιτάκη, *Συνταγματική οργάνωση του Κράτους*, 2009, σελ. 187-190.

Αναθεωρητική Βουλή, η σχετική ρύθμιση αποτέλεσε πρόταση της αντιπολίτευσης για την κατοχύρωση ενός *minimum* άσκησης κοινοβουλευτικού ελέγχου²³. Με την αναθεώρηση του 2001 προβλέπεται, ρητώς, η δυνατότητα άσκησης κοινοβουλευτικού ελέγχου, πλην της Ολομέλειας, «και από το κατά το άρθρο 71 Τμήμα, καθώς και από τις διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές που συγκροτούνται και λειτουργούν κατά τη διάρκεια της συνόδου».

Τούτων δοθέντων, η κανονιστική εμβέλεια της παραγράφου 6 του άρθρου 70 του Συντάγματος, πλην της έτι περαιτέρω θεμελίωσης του θεσμού, θα μπορούσε να αναζητηθεί, αφενός, στην κατοχύρωση των κλασικών μέσων κοινοβουλευτικού ελέγχου τα οποία δεν κατοχυρώνονται ονομαστικά σε άλλα άρθρα του Συντάγματος (ερωτήσεις, επερωτήσεις κ.λπ.), υπό την έννοια της συνταγματικής προστασίας ισοδύναμου ελεγκτικού αποτελέσματος, αφετέρου, στην κατεύθυνση της διεύρυνσης της ελεγκτικής αρμοδιότητας της Βουλής είτε μέσω ενίσχυσης των υπαρχόντων είτε μέσω θέσπισης νέων μέσων κοινοβουλευτικού ελέγχου²⁴.

2. Φορέας άσκησης, αντικείμενο και όρια ελέγχου

Φορέας άσκησης του κοινοβουλευτικού ελέγχου είναι η Βουλή. Η αναφορά του συντακτικού νομοθέτη σε έλεγχο που ασκείται από την Ολομέλεια και σε έλεγχο που ασκείται από τις κοινοβουλευτικές επιτροπές ή το Τμήμα διακοπής των εργασιών της Βουλής δεν έχει την έννοια της άσκησής του από διακριτά όργανα. Λειτουργεί ως υπόβαθρο για την οργάνωση και τον επιμερισμό της ελεγκτικής αρμοδιότητας της Βουλής στους επιμέρους σχηματισμούς της. Η Βουλή είναι αυτή που ελέγχει –και που οφείλει να ελέγχει– την εκτελεστική εξουσία, ως άμεσο όργανο του Κράτους και ως διακριτή εξουσία στο πλαίσιο της αρχής της διάκρισης των εξουσιών²⁵.

Παρότι είθισται ο έλεγχος να ασκείται, κυρίως, από την αντιπολίτευση, η ελεγκτική αρμοδιότητα αναφέρεται στη Βουλή στο σύνολό της, άρα και στην κοινοβουλευτική

²³ Βλ. Σ. Μηνσιδίου, *Ο επίκαιρος κοινοβουλευτικός έλεγχος*, 1990, σελ. 30-36.

²⁴ Βλ. Έκθεση της Επιτροπής Αναθεώρησης του Συντάγματος προς τη Ζ' Αναθεωρητική Βουλή, Εισήγηση του γενικού εισηγητή της πλειοψηφίας, ό.π., σελ. 1402, όπου αναφέρεται ότι «ο Κανονισμός πρέπει να οργανώσει, για να εξειδικεύσει αυτή τη νέα διάταξη του Συντάγματος, νέα μέσα άσκησης κοινοβουλευτικού ελέγχου στο επίπεδο των επιτροπών (...), όπως οι μηνιαίες ακροάσεις των Υπουργών (...) ή οι προφορικές και χωρίς προειδοποίηση ερωτήσεις εφ' όλης της ύλης του Υπουργείου».

²⁵ Ενδεικτική η διατύπωση της παραγράφου 1 του άρθρου 124 ΚτΒ: «Η Κυβέρνηση υπόκειται στον έλεγχο της Βουλής (...)».

πλειοψηφία. Άλλωστε η Κυβέρνηση δεν λογοδοτεί (μόνο) στην αντιπολίτευση. Λογοδοτεί, κατά βάση, στην κοινωνία και στη Βουλή, χωρίς την εμπιστοσύνη της οποίας δεν μπορεί να υπάρχει. Επομένως, αποτελεί συνταγματικό και κοινοβουλευτικό καθήκον των βουλευτών της συμπολίτευσης να ασκούν έλεγχο στην Κυβέρνηση και να μην παρέχουν λευκή επιταγή²⁶.

- 29 Βέβαια, η πολιτική ταύτιση και αλληλεξάρτηση Κυβέρνησης και κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας που τη στηρίζει αναδιαμορφώνει τη συνταγματική πραγματικότητα, και μετατοπίζει το βάρος της άσκησης του ελέγχου προς την αντιπολίτευση. Η ανανοηματοδότηση του κοινοβουλευτικού ελέγχου στο πλαίσιο των νέων θεσμικών ισορροπιών οδηγεί στη διάπλαση νέων ερμηνευτικών εργαλείων, και σηματοδοτεί την ανάγκη ενίσχυσης των δικαιωμάτων της κοινοβουλευτικής μειοψηφίας. Υπό το φως των ανωτέρω, η ερμηνεία κατά την εφαρμογή διατάξεων του Συντάγματος και του Κανονισμού της Βουλής που συντρέχουν, άμεσα ή έμμεσα, στην άσκηση της ελεγκτικής αρμοδιότητας της Βουλής, οφείλει να γέρνει υπέρ της αντιπολίτευσης, και, εν τέλει, υπέρ του ελέγχου.
- 30 Ο κοινοβουλευτικός έλεγχος απευθύνεται στην Κυβέρνηση, η οποία έχει συνταγματική υποχρέωση να δέχεται τον έλεγχο και να απαντά. Αφορά κάθε πτυχή άσκησης της εκτελεστικής εξουσίας, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της. Αφορά, επίσης, και κάθε πράξη της διοίκησης, η οποία υπόκειται ιεραρχικά στην πολιτική ηγεσία και ελέγχεται διά των υπουργών που λογοδοτούν στη Βουλή. Κοινοβουλευτικός έλεγχος, με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, ασκείται και επί των ανεξάρτητων αρχών, σύμφωνα με το άρθρο 101Α παρ. 3 Σ. Εν ολίγοις, δεν νοούνται στεγανά εξουσίας που διαφεύγουν του ελέγχου της Βουλής²⁷.
- 31 Όρια στον κοινοβουλευτικό έλεγχο μπορεί να προκύψουν σε περιπτώσεις που η πλήρης άσκησή του συνεπάγεται σύγκρουση με την υποχρέωση προστασίας συνταγματικών δικαιωμάτων, όπως το δικαίωμα στη διασφάλιση της ιδιωτικότητας και των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα του ατόμου, ή ζωτικών συνταγματικών αγαθών, όπως η ασφάλεια του Κράτους²⁸. Πολλές φορές οι υπουργοί αρνούνται να απαντήσουν

²⁶ Ο έλεγχος από βουλευτές της συμπολίτευσης παρίσταται, κατά τι, εντονότερος σε περιπτώσεις κυβερνήσεων συνεργασίας, που ευνοούν τον έλεγχο μεταξύ των κυβερνητικών εταίρων.

²⁷ Βλ. Π. Δαγτόγλου, *Γενικό Διοικητικό Δίκαιο*, 2015, σελ. 483-485.

²⁸ Βλ. Μ. Καλυβιώτου, *Κοινοβουλευτικός Έλεγχος*, ό.π., σελ. 127-206 και 207-345, όπου και αναζήτηση των ορίων του κοινοβουλευτικού ελέγχου, ως προς το εξ αντικειμένου πεδίο εφαρμογής του και ως προς την υποχρέωση της Κυβέρνησης να απαντά στον κοινοβουλευτικό έλεγχο.

στον κοινοβουλευτικό έλεγχο επικαλούμενοι κρατικά απόρρητα ή λόγους προστασίας προσωπικών δεδομένων. Η στάθμιση δεν είναι πάντα εύκολη. Υπό το φως της κοινοβουλευτικής αρχής, ο κανόνας δεν μπορεί παρά να είναι η άσκηση του ελέγχου. Εξαιρέσεις πρέπει να αιτιολογούνται *ad hoc* από τους υπουργούς, με αναφορά σε συγκεκριμένη βλάβη που ενδέχεται να υποστούν συνταγματικά προστατευόμενα αγαθά, και με τεκμηρίωση ως προς την αδυναμία μερικής, έστω, απάντησης ή ενημέρωσης της Βουλής²⁹.

3. Μέσα κοινοβουλευτικού ελέγχου

Σύμφωνα με τον Κανονισμό της Βουλής «[τ]α μέσα κοινοβουλευτικού ελέγχου, εκτός από την πρόταση δυσπιστίας, που ρυθμίζεται από το άρθρο 142, είναι: α) οι αναφορές, β) οι ερωτήσεις, γ) οι επίκαιρες ερωτήσεις, δ) οι αιτήσεις κατάθεσης εγγράφων, ε) οι επερωτήσεις, στ) οι επίκαιρες επερωτήσεις και ζ) οι ερωτήσεις με αίτηση κατάθεσης εγγράφων» (άρθρο 124 παρ. 4 ΚτΒ). Πρόκειται για τα κλασσικά μέσα κοινοβουλευτικού ελέγχου, όπως διαμορφώθηκαν στην κοινοβουλευτική πρακτική ήδη κατά τον 19^ο αιώνα, με την προσθήκη των επίκαιρων ερωτήσεων και επερωτήσεων. Ο επίκαιρος κοινοβουλευτικός έλεγχος, ως θετικό κοινοβουλευτικό δίκαιο, προστέθηκε με τον Κανονισμό του 1987 και αποτέλεσε στοιχείο αναβάθμισης της κοινοβουλευτικής διαδικασίας³⁰.

Όπως είδαμε ανωτέρω³¹, ο κοινοβουλευτικός έλεγχος αποτελεί εγγενές στοιχείο του κοινοβουλευτικού συστήματος και της κοινοβουλευτικής αρχής την οποία συμπληρώνει. Εξ ου και η πρόταση δυσπιστίας θεωρείται ως το πιο σημαντικό μέσο κοινοβουλευτικού ελέγχου, εντασσόμενη σε ένα σύστημα ελέγχου κυμαινόμενης έντασης το οποίο κορυφώνεται στην απόδοση μομφής στην Κυβέρνηση³². Παρά ταύτα, η πρόταση δυσπιστίας, η οποία, άλλωστε, είναι η άλλη όψη της πρότασης εμπιστοσύνης, διακρίνεται από τα λοιπά μέσα κοινοβουλευτικού ελέγχου, στον βαθμό που επιτελεί,

²⁹ Βλ. και ερμηνεία επί του άρθρου 68 παρ. 2 Σ.

³⁰ Βλ. Σ. Μηναΐδη, *Ο επίκαιρος κοινοβουλευτικός έλεγχος*, ό.π., σελ. 83-115, κατά τον οποίο ο επίκαιρος κοινοβουλευτικός έλεγχος «αντανακλά ευκρινέστερα τη διαλεκτική λειτουργία του πολιτικού μας συστήματος, σε σύγκριση με τους αντίστοιχους θεσμούς των συνήθων ερωτήσεων και επερωτήσεων».

³¹ Βλ. ανωτέρω III.1.

³² Η πρόταση δυσπιστίας αποτελεί, άλλωστε, το μόνο εξοπλισμένο με κύρωση μέσο κοινοβουλευτικού ελέγχου. Βλ. και ερμηνεία επί του άρθρου 84 Σ.

κατά βάση, νομιμοποιητική λειτουργία, ή, καλύτερα, στον βαθμό που επιτελεί κυρίως νομιμοποιητική και δευτερευόντως ελεγκτική λειτουργία^{33, 34}.

- 34** Ο Κανονισμός της Βουλής, πλην των κλασσικών μέσων κοινοβουλευτικού ελέγχου, τυποποιεί και οργανώνει την άσκηση της ελεγκτικής αρμοδιότητας και από τις επιτροπές της Βουλής. Ήδη από το 1989 καθιερώθηκε το δικαίωμα των επιτροπών να καλούν σε ακρόαση μέλη της Κυβέρνησης και λοιπούς κρατικούς λειτουργούς (άρθρο 41Α ΚτΒ), και, από το 1993, το δικαίωμα να συζητούν θέματα συναφή με την αρμοδιότητά τους (άρθρο 32 παρ. 6 ΚτΒ). Περαιτέρω, το 1996 συστάθηκε η ειδική μόνιμη επιτροπή θεσμών και διαφάνειας με αντικείμενο την «κοινοβουλευτική εποπτεία επί των ανεξάρτητων διοικητικών αρχών», την «κοινοβουλευτική εποπτεία επί των ηλεκτρονικών μέσων μαζικής ενημέρωσης (Μ.Μ.Ε.)», και την έρευνα και παρακολούθηση επί θεμάτων διαφάνειας της δημόσιας ζωής (άρθρο 43Α παρ. 1 α΄ ΚτΒ).
- 35** Η δυναμική του ελέγχου μέσω κοινοβουλευτικών επιτροπών ενισχύεται με την αναθεώρηση του 2001, καθώς προβλέπεται, ρητώς, η άσκησή του από αυτές³⁵ με στόχο την ενίσχυση της ελεγκτικής αρμοδιότητάς τους³⁶. Προς την κατεύθυνση αυτή θεσπίσθηκε διαδικασία συζήτησης ενώπιον των διαρκών επιτροπών επί θεμάτων γενικότερης σημασίας ή αρμοδιότητας του οικείου Υπουργείου, με πρωτοβουλία βουλευτών, προ της ενάρξεως συνεδρίασης νομοθετικού έργου (άρθρο 128Β ΚτΒ). Σημαντική, επίσης, η μεταγενέστερη σύσταση Επιτροπής εξοπλιστικών προγραμμάτων και συμβάσεων (άρθρου 31Β ΚτΒ), καθώς και η καθιέρωση ενημέρωσης και ακρόασης πριν από τη σύναψη δημοσίων συμβάσεων υψηλού οικονομικού αντικείμενου (άρθρο 32 παρ. 9 ΚτΒ)³⁷.

³³ Βλ. και Α. Μανιτάκη, *Συνταγματική οργάνωση*, ό.π., σελ. 191, κατά τον οποίο «[τ]όσο η πρόταση εμπιστοσύνης όσο και η πρόταση δυσπιστίας έχουν αλλάξει λειτουργία και σημασία, και από μέσα εξισορρόπησης και αντιστάθμισης των εξουσιών έχουν μετεξελιχθεί σε μέσα εξορθολογισμού του κοινοβουλευτικού συστήματος και κατευνασμού των εντάσεων κυβέρνησης-αντιπολίτευσης».

³⁴ Διακριτή ή «αυτοτελής» θα μπορούσε να θεωρηθεί και η εξεταστική αρμοδιότητα της Βουλής, βλ. ερμηνεία επί του άρθρου 68 παρ. 2 Σ.

³⁵ Η χρήση από τον αναθεωρητικό νομοθέτη του όρου «διαρκείς», ως προς τις επιτροπές που δύνανται να ασκούν κοινοβουλευτικό έλεγχο, έχει ενδεικτικό χαρακτήρα και δεν αποκλείει την άσκησή του και από τις λοιπές επιτροπές της Βουλής.

³⁶ Οι επιτροπές, σύμφωνα με τον Ευ. Βενιζέλο, *Το αναθεωρητικό κεκτημένο*, ό.π., σελ. 311-312, «είναι, λόγω του μεγέθους τους, το προσφορότερο πεδίο για την άσκηση ενδελχούς και συστηματικού κοινοβουλευτικού ελέγχου σε έναν τομέα της δημόσιας διοίκησης και γενικότερα της δημόσιας ζωής».

³⁷ Κατά τον Ν. Παπασπύρου, *Νέες όψεις του κοινοβουλευτικού ελέγχου: Με αφορμή τις νέες ρυθμίσεις για τον κοινοβουλευτικό έλεγχο δημοσίων συμβάσεων και τη σύσταση κοινοβουλευτικής Επιτροπής*

Ως μέσα κοινοβουλευτικού ελέγχου μπορούν να θεωρηθούν και η «*συζήτηση προ ημερησίας διατάξεως*» (άρθρο 143 ΚτΒ) ή οι «*ανακοινώσεις και δηλώσεις της Κυβέρνησης ενώπιον της Βουλής*» (άρθρο 142Α ΚτΒ). Πράγματι, η υποχρέωση της Κυβέρνησης προς ενημέρωση του κοινοβουλίου και, αντίστοιχα, το δικαίωμα της Βουλής στην πληροφόρηση αναφέρονται τόσο στην αρχή της διαφάνειας της κρατικής δράσης όσο και στην αρχή της λογοδοσίας, αρχές που φωτίζουν τον θεσμό του ελέγχου³⁸.

Συναφώς, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι η ελεγκτική αρμοδιότητα της Βουλής ασκείται (και) μέσω επιτροπών όπως, μεταξύ άλλων, η «*Επιτροπή του απολογισμού του Κράτους και ελέγχου της εκτέλεσης του προϋπολογισμού του Κράτους*» (άρθρο 31Α ΚτΒ), η «*Επιτροπή για την παρακολούθηση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης*» (άρθρο 31Γ ΚτΒ) ή η «*Επιτροπή παρακολούθησης των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*» (άρθρο 43Α παρ. 1 ι' ΚτΒ). Επίσης, ως συντρέχουσες την ελεγκτική αρμοδιότητα της Βουλής θα μπορούσαν να αναφερθούν νέες λειτουργίες, όπως, π.χ., η διατύπωση γνώμης από επιτροπές της Βουλής για τον διορισμό σε θέσεις ευθύνης του ευρύτερου δημόσιου τομέα³⁹.

Πράγματι, ο Κανονισμός της Βουλής δεν περιορίζεται εκ του Συντάγματος σε κλειστό αριθμό μέσων κοινοβουλευτικού ελέγχου⁴⁰. Άλλωστε, ο πολιτικός έλεγχος χαρακτηρίζεται από εγγενή τάση άσκησής του σε όλες τις εκφάνσεις της κοινοβουλευτικής δραστηριότητας. Η διαδικαστική οργάνωσή του, δια της τυποποίησης συγκεκριμένων μέσων κοινοβουλευτικού ελέγχου, έχει περισσότερο την έννοια της θεσμικής θωράκισής του σε περιβάλλον πολιτικού ανταγωνισμού, παρά τον περιορισμό του σε στεγανά διαδικαστικά πλαίσια. Ως εκ τούτου, δεν είναι ποτέ ασφαλής η διαμόρφωση περιοριστικού καταλόγου μέσων κοινοβουλευτικού ελέγχου, ούτε, εξ άλλου,

εξοπλιστικών προγραμμάτων, ΕφημΔΔ 4/2010, σελ. 438-445, πρόκειται περί νέων εργαλείων που «*φωτίζουν τα ενδότερα της διοικητικής δράσης*» και μάλιστα σε τομείς (συμβάσεις μεγάλης αξίας, εξοπλιστικά προγράμματα) που «*θεωρούνταν στεγανοί*» στο παρελθόν.

³⁸ Σύμφωνα με τη Μ. Καλυβιώτου, *Κοινοβουλευτικός Έλεγχος*, ό.π., σελ. 28-33 και 75-90, η κοινοβουλευτική πληροφόρηση αποτελεί δομικό στοιχείο, προϋπόθεση αλλά και ζητούμενο του κοινοβουλευτικού ελέγχου. Πρβλ. Ευ. Βενιζέλο, *Μαθήματα συνταγματικού δικαίου*, 2021, σελ. 510-511, ο οποίος κατατάσσει τον θεσμό της συζήτησης προ ημερησίας διατάξεως στις αρμοδιότητες που σχετίζονται με τη «*λειτουργία της Βουλής ως forum*», η οποία υπερβαίνει τις τυποποιημένες νομοθετικές και ελεγκτικές αρμοδιότητές της.

³⁹ Όπως, για παράδειγμα, η επιτροπή δημοσίων επιχειρήσεων, τραπεζών, οργανισμών κοινής ωφέλειας και φορέων κοινωνικής ασφάλισης (άρθρο 49Α ΚτΒ).

⁴⁰ Α. Παντελής, *Εγχειρίδιο συνταγματικού δικαίου*, 2020, σελ. 365.

όλα τα μέσα επιτελούν αμιγώς ελεγκτική λειτουργία. Ο κοινοβουλευτικός νομοθέτης οφείλει να αντιλαμβάνεται τη διάχυτη φύση της ελεγκτικής αρμοδιότητας της Βουλής, η οποία παρακολουθεί την εξέλιξη του κοινοβουλευτισμού και των εκάστοτε θεσμικών ισορροπιών, και μπορεί να υποδέχεται στο νοηματικό της πεδίο νέες μορφές άσκησης ελέγχου⁴¹.

4. Αξιολόγηση

- 39 Δυστυχώς τα τελευταία χρόνια ο κοινοβουλευτικός έλεγχος έχει αποδυναμωθεί αρκετά, με αποτέλεσμα να καθίσταται άνευρος, ενίοτε και άσφαιρος. Οι αιτίες είναι πολλές, γενικές και ειδικές: Πλήρης ταύτιση Κυβέρνησης και κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας, ασφικτικό νομοθετικό έργο, απροθυμία υπουργών να προσέλθουν στον έλεγχο δεδομένης και της μη ύπαρξης κυρώσεων, συστηματική παραβίαση του Κανονισμού δια της επιβολής της εκάστοτε πλειοψηφίας στην εκάστοτε μειοψηφία, αλόγιστη χρήση μέσων κοινοβουλευτικού ελέγχου ιδίως σε περιπτώσεις πολυκομματικής Βουλής κ.λπ. Αποτελεί, πλέον, κοινοβουλευτική πρακτική η εκάστοτε μειοψηφία να διαμαρτύρεται εντόνως για την παραβίαση των συνταγματικών και κοινοβουλευτικών κανόνων, και, άμα τη μετατροπή της σε πλειοψηφία, ως λωτοφάγος, να κάνει τα ίδια.
- 40 Η διεύρυνση του ελέγχου και η ενίσχυση της ελεγκτικής αρμοδιότητας των κοινοβουλευτικών επιτροπών, βελτίωσαν την προοπτική του θεσμού, όμως δεν απέτρεψαν τις ανωτέρω διαπιστώσεις. Επιβάλλεται, επιπλέον, ενίσχυση και θεσμική θωράκιση των δικαιωμάτων της μειοψηφίας, καθώς και αναδιάταξη των κανόνων του ελέγχου προς την κατεύθυνση της απλοποίησης και της σαφήνειας. Όσο πιο απλοί και σαφείς είναι οι διαδικαστικοί κανόνες τόσο μειώνονται τυχόν ερμηνευτικά αντεπιχειρήματα για την παραβίασή τους, και διευκολύνεται το έργο του Προεδρείου που έχει την ευθύνη της εφαρμογής. Πάνω απ' όλα, όμως, υφίσταται ανάγκη εκ νέου διαμόρφωσης θεσμικής και κοινοβουλευτικής κουλτούρας σεβασμού των διαδικασιών, ανεξαρτήτως εφήμερων τοποθετήσεων στο σύστημα πλειοψηφία-μειοψηφία⁴².

⁴¹ Βλ. Ν. Παπασπύρου, *Νέες όψεις του κοινοβουλευτικού ελέγχου*, ό.π., σελ. 440, όπου και ανιχνεύονται νέες λειτουργίες του ελέγχου. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, η διεύρυνση και εμπάθυνση του κοινοβουλευτικού ελέγχου «δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως απλό παρακολούθημα της κατά την κοινοβουλευτική αρχή εξάρτησης της Κυβέρνησης από την εμπιστοσύνη της Βουλής».

⁴² Βλ. και Σ. Μπναΐδη, *Ο επίκαιρος κοινοβουλευτικός έλεγχος*, ό.π., σελ. 227, σύμφωνα με τον οποίο απαιτείται «η ανάπτυξη μιας συλλογικής κοινοβουλευτικής συνείδησης, που να ενισχύει το σεβασμό και την πειθαρχία των κομμάτων και των βουλευτών στις αρχές του κοινοβουλευτισμού και στους

IV. ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΨΗΦΟΦΟΡΙΕΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Με την αναθεώρηση του 2001 προστέθηκε παράγραφος 7 στο άρθρο 70 Σ., με την οποία ορίστηκε, για πρώτη φορά, δικαίωμα εξ αποστάσεως συμμετοχής σε ψηφοφορίες της Βουλής. Η δυνατότητα αφορά βουλευτές που βρίσκονται σε αποστολή της Βουλής ή της Κυβέρνησης στο εξωτερικό, και ρυθμίζεται, περαιτέρω, με το άρθρο 70Α του Κανονισμού. Αφορά ονομαστικές ψηφοφορίες, καθώς και ψηφοφορίες στις οποίες απαιτείται ειδική πλειοψηφία για τη λήψη απόφασης. Οι βουλευτές ψηφίζουν μέσω επιστολής, σφραγισμένης σε περίπτωση μυστικής ψηφοφορίας, ή μέσω τηλεομοιοτυπίας.

Με νεότερες αποφάσεις της Ολομέλειας της Βουλής, το 2017 και το 2020 αντίστοιχα, προστέθηκαν οι περιπτώσεις εγκύων βουλευτών, για συγκεκριμένους μήνες πριν και μετά τον τοκετό, καθώς και οι περιπτώσεις βουλευτών που δεν μπορούν να μετέχουν με φυσική παρουσία στις συνεδριάσεις, λόγω λήψης μέτρων που αφορούν στην προστασία της δημόσιας υγείας (άρθρο 70Α εδ. Β' ΚτΒ). Εκ των ανωτέρω, συνάγεται ότι ο Κανονισμός δεν θεωρεί αποκλειστική την αναφορά του Συντάγματος σε *«βουλευτές που βρίσκονται σε αποστολή της Βουλής ή της Κυβέρνησης στο εξωτερικό»*, παρότι η αυστηρή γραμματική ερμηνεία προδιαθέτει για το αντίθετο. Κατά τη γνώμη μας, η ως άνω διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής της ρύθμισης από τον κοινοβουλευτικό νομοθέτη δεν αντιβαίνει στο Σύνταγμα, διότι ζητούμενο, εν προκειμένω, είναι η αντιπροσωπευτικότητα της ψηφοφορίας στο πλαίσιο του εκάστοτε υφιστάμενου συσχετισμού των πολιτικών δυνάμεων στη Βουλή, υπό την προϋπόθεση, βέβαια, της διασφάλισης της εγκυρότητάς της.

V. ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΕΠΙ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΩΝ ΡΥΘΜΙΣΕΩΝ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Με την αναθεώρηση του 2001 προστέθηκε παράγραφος 8 στο άρθρο 70 Σ., με την οποία παρέχεται εξουσιοδότηση στον κοινοβουλευτικό νομοθέτη να ρυθμίσει τον *«τρόπο με τον οποίο η Βουλή ενημερώνεται από την Κυβέρνηση για τα ζητήματα που αποτελούν αντικείμενο κανονιστικής ρύθμισης στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συζητεί γι' αυτά»*. Πρόκειται περί μίας εκ των τριών περιπτώσεων που το Σύνταγμα κάνει ρητή αναφορά στο ενωσιακό δίκαιο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση⁴³.

κανόνες εναλλαγής των ρόλων στην εξουσία».

⁴³ Βλ. και ερμηνευτικές δηλώσεις στα άρθρα 29 και 80 Σ., επίσης προστεθείσες με την αναθεώρηση του 2001, όπου μνημονεύεται η συμμετοχή της χώρας στις διαδικασίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

- 44 Η ανωτέρω νέα ρύθμιση του Συντάγματος εντάσσεται στην ευρύτερη ευρωπαϊκή τάση ενίσχυσης του ρόλου των εθνικών κοινοβουλίων στις διεργασίες της Ένωσης και στη διαμόρφωση των αποφάσεων που λαμβάνονται σε επίπεδο κορυφής⁴⁴. Η ενίσχυση αφορά, αφενός, την ενεργό συμμετοχή των εθνικών κοινοβουλίων στη διαβούλευση επί των ευρωπαϊκών κανονιστικών ρυθμίσεων, αφετέρου, τον έλεγχο που (οφείλουν να) ασκούν στις κυβερνήσεις τους ως προς τη στάση των εκπροσώπων τους στα ευρωπαϊκά όργανα⁴⁵.
- 45 Σχετικά με τον κοινοβουλευτικό έλεγχο, ορίζεται ότι «αποτελεί αντικείμενο της συνταγματικής οργάνωσης και πρακτικής εκάστου κράτους μέλους»⁴⁶. Προβλέπεται, όμως, υποχρέωση απευθείας ενημέρωσης από τα ευρωπαϊκά όργανα, τα οποία διαβιβάζουν στα κοινοβούλια των κρατών μελών τα έγγραφα διαβουλεύσεων (πράσινες βίβλοι, λευκές βίβλοι και ανακοινώσεις), τα σχέδια νομοθετικών πράξεων, τις ημερήσιες διατάξεις και τα αποτελέσματα των συνόδων του Συμβουλίου, και κάθε άλλη πράξη νομοθετικού προγραμματισμού ή πολιτικής στρατηγικής. Σχετικά με τη συμμετοχή στη διαμόρφωση των ενωσιακών κανόνων, πέραν της ως άνω ενημέρωσης, προβλέπεται διαδικασία διατύπωσης γνώμης από τα κοινοβούλια των κρατών μελών όσον αφορά τη συμβατότητα ενός σχεδίου νομοθετικής πράξης με τις αρχές της επικουρικότητας και της αναλογικότητας⁴⁷.
- 46 Σε αυτό το πλαίσιο, ήδη από το 1993, έχει συσταθεί στη Βουλή «Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτικών Υποθέσεων» (άρθρο 32Α ΚτΒ), η οποία μετονομάσθηκε το 2001 σε «Επιτροπή Ευρωπαϊκών Υποθέσεων». Εξαρχής η επιτροπή μπορούσε να καλεί σε ακρόαση τους αρμόδιους υπουργούς προς ενημέρωση των μελών της. Από το 2001 η δυνατότητα κλήσης αφορά οποιοδήποτε πρόσωπο κρίνεται χρήσιμο για το έργο της, ενώ ορίσθηκαν περαιτέρω αρμοδιότητές της, όπως η συζήτηση για τις πράξεις των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης με κανονιστικό περιεχόμενο. Στις αρμοδιότητές της προστέθηκαν, το 2019, η εξέταση του ετήσιου προγράμματος εργασίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και η σύνταξη έκθεσης «σχετικά με τις προτεραιότητες της Βουλής των Ελλήνων επί του νομοθετικού προγραμματισμού της Ευρωπαϊκής Επιτροπής», καθώς

⁴⁴ Βλ. άρθρο 12 ΣΕΕ, C 202/21, 07.05.2016.

⁴⁵ Βλ. Α. Πλιάκο, *Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, 2018, σελ. 299-301.

⁴⁶ Βλ. εισαγωγικές σκέψεις του Πρωτοκόλλου (αριθ. 1) «σχετικά με τον ρόλο των εθνικών κοινοβουλίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση», C 202/203 επ., 07.05.2016.

⁴⁷ Βλ. Πρωτόκολλο (αριθ. 2) «σχετικά με την εφαρμογή των αρχών της επικουρικότητας και αναλογικότητας», C 202/206 επ., 07.06.2016.

και η ενημέρωση από την Κυβέρνηση «για την πορεία ενσωμάτωσης και εφαρμογής της ευρωπαϊκής νομοθεσίας στο εθνικό δίκαιο και της εναρμόνισης του εθνικού δικαίου με το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (άρθρο 32Α παρ. 7 περ. α', β', ε' ΚτΒ).

Εξάλλου, από το 1996 προβλέπεται διαδικασία διατύπωσης γνώμης των αρμόδιων 47
διαρκών επιτροπών ή/και της Επιτροπής Ευρωπαϊκών Υποθέσεων προς την Κυβέρνηση, ιδίως επί των σχεδίων νομοθετικών πράξεων τα οποία υπόκεινται σε έλεγχο επικουρικότητας και αναλογικότητας (άρθρο 41B ΚτΒ). Το ζήτημα επί του οποίου διατυπώνεται γνώμη μπορεί να εγγραφεί σε ημερήσια διάταξη κοινοβουλευτικού ελέγχου της Ολομέλειας, μετά από πρόταση του Προέδρου της Βουλής ή εφόσον ζητηθεί από την αρμόδια επιτροπή. Η διαδικασία διατύπωσης γνώμης αναβαθμίστηκε σημαντικά το 2019. Μεταξύ άλλων, ορίστηκε ότι η Κυβέρνηση, πριν από τη συνεδρίαση του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μπορεί να ζητήσει «*διαπραγματευτική εντολή*» από την επιτροπή ευρωπαϊκών υποθέσεων και από τις συναρμόδιες διαρκείς επιτροπές (άρθρο 32Α παρ. 5 εδ. γ' ΚτΒ). Επίσης, προστέθηκε η δυνατότητα διεξαγωγής συζήτησης προ ημερησίας διατάξεως «για την εναρμόνιση της εθνικής νομοθεσίας προς τη νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης», με πρόταση του Προέδρου της Βουλής (άρθρο 41B παρ. 5 και 6 ΚτΒ).

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι η παράγραφος 8 του άρθρου 70 του Συντάγματος 48
θεσπίσθηκε σε «εναρμόνιση» με τις ρυθμίσεις του ενωσιακού κανονιστικού πλαισίου για τον ρόλο των εθνικών κοινοβουλίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Λειτουργήσε ενισχυτικά και επικουρικά ως προς την κοινοβουλευτική ενημέρωση επί των σχετικών ζητημάτων και την άσκηση του κοινοβουλευτικού ελέγχου. Παρά ταύτα, η συμμετοχή της Βουλής στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής νομοθεσίας, εν αντιθέσει με άλλες χώρες, παραμένει χαλαρή⁴⁸, με αποτέλεσμα την αποξένωση της Βουλής και, κατ' επέκταση, της κοινωνίας από τις διαδικασίες λήψης των ευρωπαϊκών αποφάσεων.

⁴⁸ Θα μπορούσε, για παράδειγμα, να οριστεί ως υποχρεωτική η νέα διαδικασία του άρθρου 32Α παρ. 5 εδ. γ' ΚτΒ περί διαπραγματευτικής εντολής του κοινοβουλίου, ώστε να δεσμεύεται ο αρμόδιος υπουργός πριν από την τοποθέτησή του στις συνεδριάσεις του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.